

Mate
Dolenc

Grad v soteski

(Fantastična povest)

Bežal sem že štiri dni. Nisem vedel, ali so zasledovalci še za menoj ali ne — morda so se že zdavnaj obrnili nazaj in jezdili proti Dunaju ali Budimpešti. Vendar pa je pošta v tistem času že dobro delovala in o meni bi bili lahko obveščeni orožniki v kateremkoli manjšem kraju, skozi katerega sem potoval. Tako se nikoli nisem mogel docela otresti tesnobe, še v teh zaostalih, na videz od vseh pozabljenih krajih ne. Po drugi strani pa si

nisem mogel misliti, da bi si dali z mano toliko opravka in bi me preganjali čez pol Evrope samo zato, ker sem bi eden od tako imenovanih prevratnikov, ki je s svojimi govori in pesmimi podžigal dunajske delavce k uporju proti absolutistični oblasti. Pač, še nekaj je bilo — v političnem prepiru, ki se je vnel v dunajski gostilni Pri belem konjiču, sem v navalu jeze s pištolo obstrelil vladnega ovaduha in provokatorja Otta Karolyja. Kaj je bilo z njim, nisem zvedel, ker sem moral takoj zbežati; dobri prijatelji so me za silo oskrbeli z denarjem in popotnico. Vendar sem ostal prepričan, da Karoly ni umrl. V tistih trenutkih sem še utegnil videti, da mu je kri tekla iz rame, ne iz prsnega koša ali glave. V najslabšem primeru sem ga samo pohabil. To pa si je tako ali tako zaslužil; koliko delavcev in študentov je zaradi njega sedelo po dunajskih ječah! Da ne govorimo o tistih, ki jih je po ulicah delavskih predmestij in tovarniških dvoriščih pobila narodna garda. Po vseh mestih monarhije je gorelo in se treslo; iz enega zla se je rojevalo drugo. Jaz sam sem bil le drobno zrnce v tem peščenem viharju, le drobna iskra ognja, le črka v veliki poeziji časa, v tem velikem epu letnice 1848.

In moji načrti? Najprej sem se nameraval skriti v kakšnem zakotnem kraju na Slovenskem, v kakšni vasi ali na hribovski kmetiji. Ko bi bila nevarnost, da me še iščejo, mimo, bi nadaljeval pot proti obali in se po božji sreči vkrcal na ladjo za Ameriko. Toda to je bilo v tistem trenutku še daleč.

V tistem trenutku se je namreč kočija, v kateri sem se vozil, ustavila. Pomolil sem glavo skozi okno in zagledal naslednje tri stvari;

razpotje, kapelico in vešala z obešencem. Pokrajina, po kateri sem potoval že od Zagreba, je bila ravna, travnata, od časa do časa jo je pretrgal gozd, ki je trajal nekaj časa, dokler se ni spet zlil v travnato ravnino, ki jo je na moji levi ograjeval niz valovitih hribov. Tu in tam je bila kakšna majhna, ubožna vasica, včasih samotna kmetija ali pa ciganski tabor. Bilo je malo gostiln, pravzaprav samo ena, v kateri sva s kočijažem, ki sem ga najel v Zagrebu, pojedla piščanca in popila nekaj kislega vina, ki ga pridelujejo v teh krajih.

Zdaj je stala kočija sredi razpotja. Čutil sem, da s hribov na levi hladno piha. Nad travniki so krakale vrane. Bilo je tudi nekaj obdelanih njiv in pod temno snovjo hriba, v nekakšen temen kot, se je stiskala vas, kot da se tam skriva pred zgodovino, ki piha po ravnini mimo in nosi s sabo svoje prevrate in usode. V tistem trenutku se je ta zgodovinski piš ustavil in usoda je namenila vasi pod hribom, da ji prinese eno od zrnč peščenega viharja, eno iskrico splošnega požara, eno drobno črko epa — nekega človeka, osemindvajset let starega mladenciča, študenta in pesnika, prevratnika, morda celo revolucionarja, vsekakor pa begunca Johana Zwelbartha, to je moja osebo. Kočijaž namreč ni hotel peljati naprej.

»Kaj vam je?« sem zavpil, nagnjen skozi okno, tako da sem ga videl, sedečega na kozlu, starega, čemernega v črno oblečenega krokarja, »Rekla sva do Novega mesta — kaj pomeni zdaj to ustavljanje?«

»Ne grem naprej,« je hreščavo odgovoril mož s kozla, »dosti daleč sem vas pripeljal za tisti denar, ki ste mi ga ponudili.«

»Več vam ne morem dati,« sem rekel.

»Dlje vas ne morem peljati,« je odgovoril kočijaž.

»In če vam vseeno dam več?« sem rekel.

»Vseeno vas ne morem peljati naprej,« je rekel kočijaž.

»Zakaj ne?«

»Zaradi obešenca,« je rekel.

Res, zakaj visi mrlič na vešalih na razpotju? Kdo je, ali bolje, kdo je bil?

Odprl sem vratca voza in stopil na cesto, da si ogledam obešenca.

V tistem trenutku je nekaj težkega padlo zraven mene na prašno kaldrmo. Že ob pogledu na obešenca mi je srce močneje tolklo in čutil sem mračnost in tesnobo samotne pokrajine, ki me je obdajala — zato sem se toliko bolj prestrašil ob tem nenadnem zvoku; kar poskočil sem. Toda bila je samo moja torba, ki jo je voznik vrgel za mano na cesto. V naslednjem trenutku je bič švistnil po zraku, počil nad hrbtoma konj in kočija je zdvijala skozi križišče, zavila s poti na travnik, divjala kot pobesnena po travniku v velikem loku, se zaletela na drugi krak ceste, zdaj že obrnjena v obratni smeri, zdvijala spet čez križišče, mimo mene, tako da me je pokrila s prahom, in se odprašila nazaj v smeri, od koder me je pripeljala, zdaj precej hitrejša, kot je bila prej, kljub utrujenim konjem.

Kakšen vrag je pičil kočijaža, sem si mislil, medtem ko sem pobiral torbo iz težkega, rjavega usnja in se počutil močno ogoljufanega; plačal sem mu bil namreč pot do Novega mesta, odvrigel me je pa vsaj šest ur prej. Sam nase sem bil jezen, ker sem izstopil; če bi ne bil izstopil, me nikakor ne bi bil mogel spraviti ven proti moji volji, pa če bi mu moral pri tem zaviti vrat.

Zdaj sem stopil bliže k vešalom in videl, da mrlič visi že vsaj tri dni; kožo je imel presušeno in razpokano, oči so mu zginile iz jamic, obraz se je skrčil in okoli njega je zaudarjalo. Toda na sebi je imel dosti dobro obleko, ki je izdajala gospoda ali vsaj uradnika. Se pravi, da se je zgodovina tu ustavila že pred menoj. Slišal sem že na Dunaju, da so kmetje po Dolenjskem morili svoje gospode in da se je marsikateri grof in graščak umaknil pred njimi na varno. Sicer je bilo pa tudi po drugih provincah tako.

Zastavil sem si vprašanje: kam zdaj? In našel edino možno rešitev; do vasi, ki sem jo videl pod hribom. Iz sredine vasi je štrlel v zrak zvonik velike cerkve. S temačnega hribovja se je nad vas nagibala megla, kot bi skala visela nad prepadom in grozila, da se bo vsak hip utrgala in padla vanj. Vzel sem torej pot pod noge in nemalo klel, ker me kočijaž ni odpeljal vsaj do vasi. Hodil sem skoraj uro in torba, v kateri je bilo vse moje premoženje, to je, nekaj obleke, knjige, papir in pisalne potrebščine in nekaj suhe hrane, me je tolkla po gležnjih, zdaj po desnem, zdaj po levem, odvisno od tega, v kateri roki sem jo držal.

Mračilo se je čedalje hitreje in bal sem se, da me v vasi ne bodo spustili v nobeno hišo, če bom prišel v temi. In prav tedaj sem se znašel na bregu reke, ki sem jo že podnevi večkrat videl iz kočije, a sem nanjo pozabil, in čez reko ni bilo mostu. Na njeni drugi strani je bil še pas njiv, potem se je začela vas. Spustil sem torbo na tla in se v obupu sesedel v travo. Reka je bila mirna in svetlo zelena. Tik pod gladino sem lahko videl nekaj hrbtov velikih rib, ki so leno ležale pod površino, samo od časa do časa se je kakšna od njih zbudila iz otrplosti in se kot puščica pognala za muho ali komarjem, tako, da je pri tem vzburkala vodo daleč okoli sebe.

Tedaj sem na drugem bregu zagledal čoln in v njem moža. Zažvižgal sem na prste, prej seveda še vstal in nekajkrat poskočil, da bi me mož v slabi svetlobi sploh lahko opazil. Ko sem tretjič zažvižgal, je pogledal v moji smeri; skakal sem in mahal. Mož je potreboval nekaj časa, da se je odločil; morda se je samo zato, ker sem bil sam in nisem mogel predstavljati zanj kakšne posebne nevarnosti. Stopil je v čoln, ga odrinil od brega z dolgim kolom in se mi začel počasi bližati. Ko je bil deset korakov od mene, je ustavil čoln in vprašal, kaj želim.

»Peljite me čez!« sem zavpil.

»Kdo pa ste?« me je vprašal. Na sebi je imel ponošen, dolg plašč in klobuk s širokimi krajci, ki mu je skrival oči. Bil je star mož.

»Potujem v Novo mesto,« sem vzkliknil, »tu bi rad prenočil.«

»Kako vam je ime?« je zavpil mož.

Mislil sem si, le kaj je to pomembno, a sem le povedal, da sem Johan Zwelbarth. Oba sva govorila nemško.

Končno se je približal bregu tako, da sem lahko stopil v čoln. Bil je ploščat rečni čoln z nizkimi stranicami in znotraj poln vode, tako da sem stal v njej in se močno bal, da mi bo premočilo stare škornje.

»Kočijaž me je odložil na križišču,« sem pojasnil, kot da bi mi bilo nerodno, »ni hotel peljati naprej, čeprav sem mu plačal.«

»Je že vedel, zakaj,« je rekel starec. Počasi je porival čoln čez mirno reko. Ob bregu sem videl jato rac. Bolj daleč ob toku navzgor sta se šopirila kot sneg bela laboda. In dolge, temne ribe so se brez vsake panike umikale izpod čolna.

Ko sem na drugem bregu izstopil, plačal nekaj grošev in se napotil proti vasi, je rekel čolnar;

»V krčmi se oglasite, samo tam vam bojo dali sobo.«

Zahvalil sem se za nasvet, ki je bil nepotreben, kajti kje drugje pa se ustavi popotnik, če ne v gostilni. Če je sploh gostilna, seveda. In gostilna je bila.

Vas je imela župnišče s cerkvijo in kakih trideset hiš. Sredi nje je bil trg z debelo lipo in na čelu trga hiša, ki je bila enako gosposka kot župnišče. Nad vrati je bil napis Karel Majzelj, gostilna Podbočje. Tako sem zvedel, kako se imenuje vas. Pred hišo sta stala voza s konji. Stopil sem v gostinsko sobo; razsvetljevale so jo oljenke, kajti medtem je padla noč. Notri je bilo kakih deset domačinov, kmetov, eden od njih je bil očitno vaški bebec, strgan in zaraščen v rdeči obraz; sploh so imeli vsi zelo rdeče obraze. Ko sem vstopil, so utihnili, kar je bilo pričakovati v taki gostilni. Položil sem torbo na tla in sedel k mizi, za katero je že sedelo nekaj mož in je imela ob sebi dolgo klop, ki je oklepala peč in velik del stene.

»Johan Zwelbarth mi je ime,« sem rekel, kajti najbolje je takoj povedati, kdo si, da izgine nezaupljivost, »prišel sem z Dunaja, grem proti Trstu, tu bi rad prespal, če nimate nič proti.«

»Tole ni najkrajša pot v Trst,« je rekel eden od kmetov.

»Ni, vem,« sem odgovoril in se skušal smehljati, »imel sem opravke v Zagrebu in nekaj časa sem mislil ostati v Novem mestu.«

V tistem se je v sobi pojavilo dekle. Imela je plave lase, spletene v dve kiti, modre oči in rdeča lica; v sobi, polni dedcev, je delovala kot sonce, ki posije v svinjak. Prišla je k meni in me vprašala, kaj želim; vse sem ji razložil. Obljubila mi je prinesiti hrano in vino, oče pa tako ali tako takoj pride. Potem je šla v kuhinjo — za njo je ostala sapica, ki je dišala po svežem senu. Na Dunaju je bilo vsakršnih žensk — a take, kot je bila ta, že dolgo nisem videl. Mladost in preprostost sta vela od nje, svežina in zdrava lepota, ob tem pa nekaj gosposkega, kot da je

morda nekoč kak mestni ali grajski gospod pustil v njej nekaj svoje krvi. S tem seveda ne mislim priznavati gosposki kakšnih dobrih lastnosti; dejstvo pa je, da zato, ker nič ne delajo, niso tako zgarani in kljukasti kot navadni kmetje. In ker se je brezdjelje dedovalo iz roda v rod, dolga stoletja, so bili ljudje iz gosposke vedno videti mlajši, nežnejši, finejši od navadnih tlačanov (z izjemami, seveda, kot so povsod).

Dekletov oče je prišel čez nekaj minut, bil je zunaj po opravilih, in ko je stopil v sobo, so ga kmetje pozdravili in pri tem gledali vame, češ: poglej, tule je en nov. Mož je bil star kakih petdeset let, zgrbljen, gubastega, grobega obraza; kako je le mogel napraviti tako lepo hčer? Ni mi podal roke, ni se nasmehnil — prej bi rekel, da se je držal odbijajoče, nezaupljivo, ja, skoraj sovražno. Spet sem mu razložil vse, kar sem imel za potrebno, o sebi in svoji poti. Seveda nisem omenil tega, da me preganjajo. Če sem še bil preganjan — v tistem času se je dogajalo toliko stvari, gotovo tudi pomembnejših od tistih, v katere sem bil zapleten, da so mogoče name že pozabili. V naslednjih urah sem zvedel, da so se tudi v vaseh pod Gorjanci, kot so se imenovali hribi, ki so na eni strani omejevali dolino kot zelen zid, dogajale hude stvari; graščaki so se umikali, nekatere so pobili, druge samo premlatili, požgali so jim gradove, razbili župnišča (prej nisem opazil, da so okna župnišča razbita — vendar jo je to župnišče še poceni odneslo). Mož, ki je visel na razpotju, je bil nekdanji oskrbnik grofa Amadeusa von Krolocka, ki se je umaknil na Dunaj. Še pred tremi dnevi je bil v Podbočju cel hudič; zdaj je mir pred morda še večjim viharjem. Tako je bilo v tistem času — po padcu kanclerja Metternicha. Tudi Slovenci, rod, ki živi v teh krajih, so dvignili glave in stisnili pesti. Naj povem, da je tudi v meni nekaj njihove krvi, čeprav sem se rodil blizu Dunaja — moj praded je prišel na Dunaj s Kranjske, bil je tedaj nekakšen odposlanec, ki je prišel na cesarski dvor in potem po igri naključij ostal tam — kjer se je poročil z eno od avstrijskih grajskih dekel.

Tako sem preživel prvi večer v krčmi starega Karla Majzlja, lahko rečem (in priznam), da sem se rahlo opil, čeprav se mi sprva kislo vino ni zdelo močno — in pri tem sem požiral z očmi krčmarjevo hčer, ki nam je stregla pozno v noč. Bilo ji je ime Veronika in je bila doslej najbolj mikavno bitje, kar sem jih srečal — in na Dunaju jih nisem srečal ravno malo. Pozno ponoči, ko so kmetje odšli, je Karel, ki je medtem postal z mano zadovoljen, kajti izkazalo se je, da smo na isti strani, ukazal Veroniki, naj me spremi v zgornje prostore in mi pokaže sobo. Tako sva šla z Veroniko gor, ona je držala v svoji beli roki oljenko, jaz pa sem vlekel za sabo svojo usnjato torbo; odprla mi je ena od številnih vrat in mi posvetila v sobo, običajno, skromno opremljeno sobo za goste, s staro, visoko posteljo, omaro, mizo in tremi stoli. Prižgala je oljenko, ki je stala na mizi. Potem je vprašala, če še kaj želim. Rekel sem;

»Ja, želim.«

»Kaj?« je rekla. Bila je tako ljubko bela, z rdečimi krogci na licih; in njene oči so gledale modro, velike so bile in so imele dolge, dolge trepalnice.

»Želel bi tebe,« sem rekel, »ampak ker to pač ni najprimernejša želja, ki jo lahko izreče tujec, in to prvo noč, bom raje rekel, da bi si želel majhen vrč vina, če bi me ponoči po naključju zažejalo.«

»Vi ste lump,« je rekla Veronika in še bolj zardela, »prinesla vam bom vino.«

Odšumela je po stopnicah dol v krčmo in mi prinesla vrč vina, ki ga je skupaj s kozarcem postavila na mizo. Ob tem je rekla;

»Pazite, gospod, da se ga preveč ne navadite. Tega vina se človek zelo navadi — in potem morate ponoči poslušati zvon iz cerkve, da se vsake toliko obrnete, sicer vam prežge želodec.«

Potem je s smehljajem na rdečih ustnicah odšla, tiho je zaprla vrata za sabo in slišal sem njene mehke korake, ki so se oddaljevali po stopnicah. Res sem spil še kozarec vina, potem pa me je vzelo; a ko sem ležal že skoraj v snu na mehki pernici, se mi je zdelo, da slišim volka, ki je tulil z obrobja vasi; če seveda ni bil samo nespečen pes.

O, dane so mi bile vse možnosti, da preživim v vasi pod hribovjem svoj najlepši čas! A čas ni bil tak, da bi bil mlademu možu, in še ubežniku in nekakšnemu pesniku, lep. Lepi so bili samo posamezni trenutki. To so bili tisti trenutki, ko je bila v moji bližini Veronika. Zнала je igrati na citre in že naslednji večer je to svoje znanje pokazala. In kako sem preživel dan? V poležavanju in počasnem luckanju rdečega, kislega vina. Saj sem pa bil potreben počitka. Niti dnevi na Dunaju niti dnevi bega niso bili prijetni, niso bili mirni in spokojni. Ubežniku ni dan mir! Toda zdaj mi je bil dan. Karel Majzelj mi je lepo stregel. Nazadnje sem mu celo povedal, kaj me je gnalo na pot. Tudi o Ameriki sem mu govoril. On pa je tedaj rekel;

»Se vam ne zdi, da bi tukaj, pri nas, lahko naredili kaj koristnega?« In jaz sem mu rekel;

»Veste, kljub vsemu — od vsega sem še najbolj pesnik. In od pesnika ni pričakovati koristi.«

Tedaj se mi je prvič zdelo, da se je poskusil nasmehnuti. Smejati se pa ni znal.

Zvečer je Veronika, kot sem že omenil, igrala na citre. V krčmi se je zdelo, kot da je šel čas mimo, kot da se ni nikoli nič zgodilo. Vprašal sem se — kaj pa je z mrličem na vešalih? So ga že snedli krogarji? So ga obgrizle mravlje? So se v njem zaredili črvi?

Bilo je lepo, a vendar — seveda se moške iz vasi niso popolnoma pootročili, niti zaradi mene ne. Spregovorili smo o možnih posledicah, ki jih lahko prinese umor oskrbnika in izgon župnika; skupaj z njima je nadržalo še kakih deset njunih pomočnikov, ovaduhov, biričev —

ali kako so jih kmetje že imenovali. Vsi so vedeli, da je mir začasen; novice o dogodkih v prestolnicah pa so v to vas zašle le poredko. Tako je nad ljudmi kljub zatišju tistih prvih dni, ko sem bil tam, visela negotova prihodnost, strah pred posledicami, tesnoba pred neznanim, pred stvarmi, ki so se dogajale nekje daleč, a so imele slej ko prej priti tudi v ta skriti kraj pod hribovjem.

Zjutraj tretjega dne sem si pri krčmarju sposodil konja. Bil je debel kmečki konj, skopljenec, vendar je bil še kar voljan in lahko sem ga pognal celo v galop. Sedla, se razume, ni bilo; tako sem jezdil po kmečko, čeprav sem imel za sabo dunajsko jahalno šolo. Kako, bi se vprašal kdo, kako je lahko imel reven študent in izobčenec dunajsko jahalno šolo, ki je vendar rezervirana za gospodo? Muha naključja pač. Johan Zwelbrath je imel za sabo ljubzensko zgodbo z gospodično z dvora; in dokler ni prišlo do škandala, se je učil jahati na najplemnitejših lipicancih, ki jih je premogel dvor.

»Jездite, kamor hočete,« je rekel Karel, »odsvetujem pa sotesko, ki se začne na levi od naše vasi, tamle dol,« pri tem je nakazal smer z roko, »tam nimate kaj videti, je pa nevarno.«

»Zakaj bi bilo nevarno, če ni kaj videti?« sem vprašal.

»Konj si lahko zlomi nogo,« je rekel Majzelj.

»To si jo lahko kjerkoli,« sem odgovoril. Najprej sem se seveda samo šalil in nisem imel namena jahati tja; toda potem me je začelo zanimati, kaj bi lahko v tisti soteski v resnici bilo.

»Soteska je zelo dolga in ozka,« je rekel Karel, »pelje skoraj do hrvaške strani, pravzaprav je nekakšen prehod. Včasih se v njej združujejo razbojniki. In volčja krdela.«

Zamahnil sem z roko, češ, v redu, ne bom šel tja — in potem sem odjezdil tja. Ne takoj, zato da me Karel ne bi videl; šel sem v nasprotno smer, mimo cerkve in proti reki, takoj za vasjo pa sem zavil v levo in se pod vznožjem hriba vrnil. V počasnem drncu sva z debelim konjem vstopila v dolino, ki so jo z obeh strani oklepali hribi. Najprej je bilo v pobočju nekaj vinogradov, ki pa so se hitro zgubili in na njihovo mesto je prišla goščava; soteska je bila nekaj časa ozka, potem se je razširila, po njej je tekkel potok, ki je prišel izpod skal v hribu, potem se je spet zožila in spet razširila in je bila zmerom bolj divja in poraščena; pri tem pa se je neprestano, na vsakih četrh ure ježe, spet razširila in zvedrila; in potem spet utonila v nekakšen ozek, skalnat prehod. Zares nenavadna soteska.

Malo prepoved, malo pa nenavadnost soteske sta me vodila po njej zmerom dlje. Žal je začel po prvi uri ježe padati dež. Najprej se nisem oziral na ta dež, zdelo se mi je, da samo malo rosi, da se je kak majhen, nepomemben oblak polulal. Toda za dežjem je prišel veter; in če je morda zunaj, po širnem polju, pihal z normalno hitrostjo, se je tu, v ozki soteski, prav histerično gnal in prerival. Potem je na nebu

zagrmelo; potem se je ulilo. Nebo, kolikor ga je bilo nad sotesko, so preparali bliski. Nisem bil oblečen za tako ujmo in hitro me je premočilo. Zaklel sem in preklel svojo neprevidnost. Hotel sem obrniti konja, a mrcina se mi je nenadoma uprla, debeli konj se je jel postavljati na zadnje noge in hrzati.

V tistem trenutku sem opazil nedaleč stran siv zid. Bil je močno obraščen in drevje ga je zastiralo, zato sem nekako prisilil konja, da se mu je približal in tedaj sem doživel veliko presenečenje; zid je bil del gradu, sicer napol podrtega, toda vendar velikega gradu. Ko sem se še malo približal, sem videl, da vodijo skozi obzidje v notranjost odprta vrata, tako velika, da bi šel skozi voz ali velika kočija. Z veliko muko sem prisilil konja, da je šel skozi. Zanimivo je bilo, da se je do vrat upiral, ko pa je bil notri, se je umiril. Lahko sem ga brez napora vodil pod arkade, ki so obdajale notranje dvorišče. Vse je bilo videti zapuščeno — dokler se ni izza širokega stebra pod arkadami pojavila v črno kuto zavita postava, pred katero je konj od strahu skoraj počepnil, jaz pa sem skoraj padel z njega. Pod kuto je bil zelo star mož, razpokanega obraza in globoko v lobanjo vdratih oči. Mislil bi, da je nagačen, če se ne bi bil premikal; proti konju in meni je stegnil roko, kot da naju odganja, v naslednjem trenutku pa jo je povetil in obmiroval, z očesnimi duplinami nepremično uprtimi vame.

Ukrotil sem konja in stopil na tla. Bil sem premočen do kože in nemalo prestrašen. Moj razsvetljski razum pa mi je vendarle govoril, da se nimam česa bati, da je pred mano samo star menih, ne pa duh.

»Oprostite,« sem rekel, »jezdil sem na sprehod, pa me je ujela ta ploha. Malo bi se stisnil pod arakade, dokler se ne zlije...«

»Raje se obrnite in pojdite,« je rekel menih, »tu nimate kaj iskati.«
Ta neprijaznost me je razburila.

»Kako — nimam kaj iskati! Imam iskati! Moker sem in tu bom vedril!« Zadnje besede sem zavpil. Potegnil sem konja za sabo pod obok. Menih se je nekoliko odmaknil. Potem je rekel z glasom, kot bi spregovorila stoletja;

»Ne motite našega miru.«

»Ne bom motil vašega miru,« sem rekel, »vedril pa bom. Moker sem.«

»To je vendar privatna posest,« je rekel menih — če je bil menih — vsaj oblečen je bil tako.

»Če ste krščanski ljudje, me boste pustili tu, da se posušim,« sem trnil naprej. Najraje bi staremu eno pritisnil okoli ušes.

»Kdo pravi, da smo krščanski?« je rekel menih z mirnim, a grozečim glasom.

»Če niste krščanski, pa slecite to krščansko kuto in se oblecite v dlako in parklje!« sem zavpil.

Menih se je obrnil in čisto počasi odšel. Izginil je v temi hodnika.

Ti vrag, sem rekel sam sebi, zakaj sem rinil v to dolino, zakaj nisem raje v Podbočju in dvorim lepi Veroniki — ki ni bila hladna do mene, kar sem že lahko ugotovil.

A lilo je kar naprej. Spravil sem tudi konja pod streho in ga privezal za steber. Potem sem se napotil pod arkadami v smeri, v katero je izginil menih — ali vrag, ali kar je že bil. Moram reči, da me vrage in bogovi niso kdove kako preganjali v življenju; če me je kaj preganjalo, so me ženske in sovražniki. Farjem se nisem nikoli dal slepiti. Ženskam pa, včasih.

Obhodil sem spodnji hodnik. Večina vrat je bila podrtih in za njimi so bili prazni prostori, umazani in smrdljivi. Vendar pa je bil v enem krilu gradu hlev, v katerem sta stala dva konja in njune jasli so bile polne sena. Na zidu je viselo dvoje sedel in dvoje brzd. Oziral sem se po menihu, a ga ni bilo več na spregled. Zaslutil sem druga živa bitja, ki morajo živeti v tej od sveta umaknjeni graščini. Zdelo se mi je, da voham parfum — tedaj so bili zelo v modi parfumi, ki so jih drzni pomorščaki prinašali iz daljnih prekmorskih dežel. Dvignil sem se po širokem stopnišču v zgornje nadstropje. Tam sem se znašel pred velikimi vrati, v katera so mojstrske roke vrezljale nešteto fantastičnih mask in spak; odrinil sem jih in se znašel v dvorani, kakršne so na Dunaju imenovali viteške dvorane — z železnimi oklepi, sulicami in helebardami ob stenah, okrašene z žametom in škrlatom, z visečimi ščiti, grbi, težkim pohištvom, zavesami, kaminom, v katerem je gorel ogenj, in podobno lepo šaro.

Na dnu dvorane pred kaminom med to viteško šaro je stala ženska v belem, z dolgimi, kostanjevimi lasmi, ki so se bleščali, kot bi bili posuti z zvezdnim prahom. V hipu sem jo ocenil, da je okoli petindvajset let stara in je plemiškega rodu. Imela je belo kožo, tako belo, kot proteus v Postojni — in črne, ciganske oči. Nikoli še nisem videl take ženske in kolena so se mi zašibila. Nobena beseda mi ni prišla iz ust.

»Alfonzin Fledermaus se je pritožil,« je spregovorilo dekle,« rekel je, da ste ga hrulili. Kdo pa ste?« Njen glas je prihajal od daleč, odmeval je med visokimi zidovi in stebrovjem.

»Nikogar nisem hrulil,« sem odgovoril potem, ko sem si umiril sapo, »toda moker sem, ujela me je nevihta in vse, kar bi rad, je to da se posušim in potem odjezdim nazaj domov.«

»Ne morete odjezditi nazaj, razen če znate jezdit ponoči, po črni temi,« je reklo dekle.

»Zakaj ne bi znal jezdit po temi? Znam jezdit kadarkoli.«

»Že mogoče,« je rekla in se prvič nasmehnila; odkrila je vrsto drobnih, belih zob in zavalovila z ustnicami, »a ne po naši dolini.«

»Ni še noč,« sem rekel.

»Je. Poglejte ven.«

Pogledal sem proti steni, v kateri so bila visoka, obokana okna. Zunaj je bila res noč; in še zmerom je lilo. Vmes so se vejali bliski čez črno nebo.

»Ne vem, kako se mi je lahko kaj takega zgodilo,« sem rekel, »a zdaj je, kar je. Upam, da me ne boste spodili; tu je ogenj v kaminu in jaz bi se prav rad pogrel in posušil. In v tem si res ne bi upal več ven.«

»Seveda, naj vam bo,« je prijazno reklo dekle, »ne bom vas spodila. Tako nečloveška nisem. Postregla vam bom s pijačo, saj pijete vino, ali ne?«

»Pijem.«

»Žal nimam navadne kmečke kislice,« je rekla, »upam, da nimate nič proti portu?«

»Ne, nič nimam proti portu ali kakršnikoli pijači, ki bi me malo pogrela,« sem odgovoril. Trema me je minila; zdaj sem videl pred sabo čudovito lepo dekle in pozabil sem celo na to, da živi v takem starem in zanikrnem gradu.

Z roko mi je pokazala na naslanjače, ki so se vrstili ob mizi. Sedel sem, ona pa je odšla.

Medtem ko sem čakal, da se vrne, s portom, kot je rekla, sem si ogledoval dvorano. Na zidovih so visele slike, stare, oljne, temne slike, večinoma portreti neznanih, bradatih mož; le eno sem spoznal, in to je bila slika kanclerja Metternicha. To me je razjezilo. Metternich me je zmerom razjezil, celo zdaj, ko ga ni bilo več.

Vrnila se je. Na pladnju je prinesla kristalni vrč z rdečo tekočino in dve čaši na visokih pecljih. Položila je pladenj predme in sedla zraven mene. Obema je nalila pijače v čaši.

»Oprostite, ker vam sama strežem,« je rekla, »toda služabnikov nimam več.«

»Pa tisti menih — Fledermaus, ali kako ste rekli?«

»On ni služabnik, on je menih.«

»Menih, ki je neprijazen in ne živi v samostanu?«

»Neprijazen je mogoče res; saj vas pa tudi ne pozna; ni pa res, da bi tole ne bil samostan. Je neke vrste samostan.«

»Z Metternichom na steni? Zakaj ga ne snamete?« Sem rekel nekoliko zlobno, saj sem vedel, da dekle pripada Metternichovi vrsti.

»Zakaj bi ga snela? Tudi drugih nisem snela. Pa so bili nekateri od njih več kot hudiči.«

»V redu, drugi, drugi so zgodovina — ampak Metternich, ta je pravkar padel, tega ni več. Prihaja prebujenje . . .«

»Boste videli prebujenje, mladenič,« je nekoliko posmehljivo reklo dekle, »prišle bojo mnogo večje nadloge nad narode, kot je bil Metternich . . . Niste mi še povedali, kdo ste.«

Povedal sem ji in zahteval, da pove še ona.

»Tereza von Thurn.«

Pokimal sem, čeprav nisem vedel, katerim Thurnom pripada. Neki grofje Thurni so živeli na Koroškem in vedel sem, da so vplivni in bogati; niso bili samo grofje, ampak so imeli tudi tovarne in železarne. Grad, v katerega me je prinesel naliv in moja nepremišljenost, pa je bil zelo daleč od tam, in v svoji starosti in razpadlosti je kazal samo nekdanji blišč in nobenega sedanjega; razen gospodične Tereze, ki je bila mlada in bleščeča, bela in tanka, vitka in mehka, živa in sanjska, vse hkrati. Odpil sem požirek sladkega in opojnega porta in kri mi je zalila glavo, tako da sem čutil rdečico, ki mi je obarvala lica. Hkrati s portom me je zalila Terezina nezemeljska lepota; v trenutku so vsa moja revolucionarna gesla izhlapela in v srce se mi je vselila Tereza; nobene socialne pripadnosti ali nepripadnosti nisem čutil, nobene razredne razlike (kot je učil neki Nemeč Marx, ki je živel v izgnanstvu v Londonu), nobenega proletarskega kompleksa; vse, kar je bilo v moji notranjosti, je bilo Terezino — vsega se je polastila in vse sem ji pre-pustil.

Tako zadet in nepričakovano zaljubljen pa sem bil še zmerom toliko pri sebi, da se nisem izdal, vsaj namenoma ne.

Ne vem, koliko ur sva se pogovarjala. S svojimi odgovori sem sledil bolj njenemu glasu kot njenim besedam. Vendar sem vedel, da je z mojimi odgovori ali trditvami zadovoljna. Nekoliko sva se prepirlala, a ne preveč; ostala sva ves čas vljudna in prijazna drug z drugim. Nekoliko sem se bal, da me bo razkrinkala, da bo odkrila, kako me je osvojila: mogoče je to res ves čas vedela, saj je bila navadna ženska — vendar pa tudi ona tega ni pokazala. Proti jutru, ko sva slišala za okni peti prve jutranje ptiče, je vstala in mi ponudila, da mi pokaže sobo, v kateri bom lahko nekaj ur spal; vendar sem odklonil in rekel, da v jutranji svetlobi pač lahko jezdim nazaj v vas, lilo pa tudi ni več; in obleka se mi je ob kamínu posušila. Če je ni nekoliko osušil tudi ogenj, ki je norel v mojem srcu . . .

»Še bom prišel,« sem rekel, kot da med nama ni bilo ničesar drugega kot klepet novih znancev.

»Nikar,« je rekla Tereza, »nikar ne prihajaj več. Ne bo me več tu.«

»Kje pa boš? Kam greš?« sem hlastnil; tu sem se mogoče izdal. In hkrati opazil, da sva se tikala.

»Daleč bom. Vseeno hvala, ker si mi delal družbo. Večino časa sem sama — ti ne veš, kako strašno sem sama . . .«

»Zato bom spet prišel . . .« sem rekel.

Prijela me je za ramo. Njeni dolgi prsti so oklenili mojo okroglo, s tanko, mladeniško kožo prevlečeno naramno kost. Za trenutek se mi je zazdelo, da me uspava — da bom stoje zaspal. Vendar sem jo slišal, ko je govorila;

»Nadaljuj svojo pot, Johan. Izgini od tod.«

Kot v nekakšni meglici sem odplaval h konju, ki je bil vso noč privezan za steber. Povzpel sem se nanj, ne da bi ga bil odvezal. Tereza ga je odvezala. Brž ko je bil prost, se je konj napotil čez dvorišče k izhodnemu portalu in ven, v sotesko. Po hladnem jutranjem zraku, polnem rose in ptičjega petja, me je odnesel v Podbočje. V hlevu sem ga privezal k jaslim in se odkradel skozi zadnja vrata v svojo sobo; družina je bila že pokonci, slišal sem šume iz kuhinje in med vrati sem za hip ujel Veroniko, ki je nekam hitela, bela in rdečelična, prijazna in ljubka, vitka in hkrati okrogla, mojega stanu — ni pa bila Tereza.

Tereza? Je bila v resnici nekje neka Tereza? Je bil grad, obrasel z bršljanom in grčastimi vejami? Je bil vihar, je bila noč, je bilo moje srce polno novega, je Johan Zwelbarth ljubil — ali je le vso noč tako fantastično presanjal?

Spal sem do opoldne. Ko sem odpiral oči, sem slišal od spodaj, iz gostinske sobe, hripave glasove pivcev. Med njimi sem od časa do časa prepoznal Veronikin glas. V tem času, po prebujenju iz globokega sna, saj sem prišel iz soteske močno utrujen, se je Tereza umaknila v ozadje in je bila bolj podobna liku iz sanj kot iz resničnosti. V dnevni svetlobi, v prostorih obljudene in hrupne gostilne, je prišla spet na prvo mesto Veronika. Bila je svetla in preprosta kot beli dan. Ko sem prišel dol in sedel za svojo mizo — kajti kot gost, ki spi v hiši, sem imel svojo majhno mizo ob oknu, ki je gledalo na trg — mi je Veronika postregla z vinom in svinjino. Nič ni vedela o mojem izletu; vedel je samo njen oče, ki pa tudi ni vedel, kdaj sem prišel domov. Vedel je tudi to, da me je ujela nevihta, ker je bil konj moker. Rekel sem mu, da sem jezdil ob reki in da me je tam ujelo; da sem se skrčil v neko podrto štal, a ker dež ni ponehal, sem se vseeno vrnil, ponoči, čeprav sem bil popolnoma premočen. Moje oblačilo je bilo res pomečkano in potrebno ženske roke. Veronika je ponudila, da poskrbi za to; jaz naj bi medtem legel nazaj v posteljo, kajti druge obleke nisem imel. Pač pa me je gospodar nekam strogo gledal, kot da ne verjame moji pripovedi. Mene je zelo imelo, da bi povedal resnico in vprašal, kdo je ženska v gradu in zakaj nihče ne govori o njej — vendar pa tega nisem mogel, ker nisem hotel odkriti svoje laži.

Popoldne sem res legel v posteljo in prepustil obleko Veronikini skrbi. Ob postelji sem imel vrček z vinom, ki mi ga je prinesla in sem pomalem srkal iz njega. Tega vina se človek res navadi, Veronika je imela prav. Bilo je lahko in pitno, kislina je prijetno delovala na želodec. A čeprav lahko, je počasi vseeno stopilo v glavo; lahko bi rekel, skozi zadnja vrata. Zato sem ob njem kmalu zadremal. V sanjah se mi je prikazal grad v soteski, a namesto da bi v njem našel Terezo, se mi je venomer nastavljal neprijazni menih Fledermaus in me podil. Ves čas je deževalo in tudi s stropov gradu je tekla voda. Ko sem se končno

prebudil, ker je prišla Veronika v sobo z mojo oprano in polikano obleko, sem bil moker od potu. Po čelu so mi polzele kapljice znoja in lase sem imel zlepljene.

»Kaj vam je? Ste se prehladili?« je vprašala Veronika. Imel sem res težko glavo. Hotel sem vstati, a sem začutil, da imam noge čisto mehke, da me komaj držijo. Sedel sem na rob postelje, v samih spodnjicah.

»Zboleli ste,« je rekla sočutno Veronika, »prinesla vam bom kuhano vino. Lezite nazaj.«

Sprevidel sem, da je najbolje ubogati. Prinesla je še eno odejo in me pokrila. Dala mi je boljšo blazino. Čez pol ure je prišla z vrčem kuhanega vina — moral sem ga piti močno vročega in potem sem se še bolj spotil.

Tri dni sem bil bolan in tri dni mi je Veronika stregla. Večkrat na dan je prišla k meni, sedela je na robu postelje in kramljala. Ves čas je bila v skrbeh zame. Tretji dan proti večeru sem se počutil že precej bolje, sedel sem v postelji, naslonjen z glavo na visoko blazino, in bral. Veronika mi je prinesla večerjo, postavila jo je na mizo in vprašala, če bom lahko vstal in jedel za mizo. Seveda sem bil slab v nogah, toda vročine nisem imel več. Oblečen sem bil v njeno spalno srajco, ker nisem imel nobene svoje, in sem se zdel samemu sebi nekoliko smešen; hkrati sem pa čutil toploto njenega telesa, njen vonj in bitje njenega srca. Vedno me je gledala s široko odprtimi očmi; večkrat me je vprašala, koliko časa bom ostal in kam moram potovati. Odgovor mi je bil zmerom bolj neznan; rekel sem, da se moram še skrivati — zdaj sta ona in Karel vedela, da sem ubežnik — in da bom še nekaj časa ostal in tega je bila videti vesela.

Tega, tretjega večera, sem jo prijel za roko in ni mi je odtegnila; potem sem jo še poljubil. Vrnila mi je poljub, potem pa zbežala, še bolj rdeča v lice, kot prej. Vedel sem, da bo moja, kadarkoli si bom zaželel.

In ko sem si tega zaželel, peti dan, ko sem bil spet zdrav kot dren, sem si jo vzel. Ponoči je sama prišla v mojo sobo, tako sva bila domenjena. Bila je devica. Moral sem ji z roko tiščati usta, da ni kričala, toda to je trajalo samo prvih nekaj sekund. Potem me je sprejela s strastjo zaljubljenih kmečke kobile.

Ko je bilo to storjeno, me je spet vleklo v sotesko, v skriti grad, k samotni gospodični.

Spet sem si sposodil konja, z izgovorom, da se moram okrepiti po bolezni. Krčmar mi ga je posodil brez besed, gledal pa me je izpod čela. Nisem vedel, ali je kaj slutil o meni in svoji hčeri, ali ne. Bil je zelo navezan nanjo, kot vsi očetje, ki nimajo žene; obenem pa se mi je zdelo, da ne bi nasprotoval meni kot uradnemu ženinu. Bogat je bil dovolj, da mu snubec iz boljše hiše ni bil potreben, sploh pa so tedaj

ženske nosile doto, ne moški. Jaz sem bil razgledan, znal sem pisati in nekoliko računati; poznal sem zgodovino in geografijo — morda si je mislil, da bo nekoč še nekaj iz mene, da bom mogoče odpeljal hčer v mesto, mogoče pa celo v Ameriko. Sam je omenil, da ga mika oditi v Ameriko. Mlad ženin, brez obveznosti kjerkoli drugje, podjeten in močan, pa čeprav brez denarja, bi mu bil lahko dober spremljevalec

Toda to so bile samo moje domneve, morda sem se popolnoma motil.

Tako sem spet jezdil debelega konja po temačni soteski. Mestoma je bila tako ozka, da niti v soncu vanjo niso prodrli sončni žarki — tisti dan pa ni bilo nobenega sonca, nebo je bilo enakomerno sivo, jaz pa sem vzel s seboj vojaško pelerino, za primer, če bi me spet ujel dež. Toda dežja ni bilo. Samo soteska je bila temna, kot da vodi navzdol, proti središču zemlje.

Ugledal sem stari, razpokani zid.

Srce mi je začelo hitreje utripati — in kot je bilo videti, se je isto dogajalo konju, ki je bil vznemirjen in je nervozno rital. S težavo sem ga odvrnil od namere, da se povzpne na zadnje noge in me strese s sebe. Da se ne bi mučil z njim, sem ga odvedel malo stran od gradu in ga tam privezal za drevo, potem sem se peš vrnil in stopil skozi portal. Dvorišče je bilo takšno kot zadnjič — zapuščeno, zaraščeno. S stebrov ki so podpirali zgornji krožni hodnik, se je luščil omet. Čez kup grušča se je plazila dolga, črna kača in izginila v neko razpoko. Napotil sem se v hlev. Že od daleč sem slišal hrzanje konja; ko sem pogledal noter, sem videl, da je bil v hlevu samo en konj, druge jasli so bile prazne. Nekdo je torej nekam odjezdil, sem si mislil, morda ona, mogoče njen menih, mogoče kdo drug, ki živi v gradu . . .

Stopil sem iz hleva in zagledal pred sabo zloveščega meniha, tako da sem se skoraj zaletel vanj. Čez glavo je imel poveznjeno oglavnico, njegov obraz v njej je bil skrit v temi, roki je tiščal v široke rokave črne kute. Brž sem se zbral in hotel biti prijazen;

»Pax vobiscum,« tako sem slišal, da se pozdravljajo med sabo redovniki, kar pomeni »mir z vami«.

»Spet se motate tu okoli, mladenič,« je rekel menih, »nimate bolj pametnih reči početi na tem svetu?«

»Kje je gospodična Tereza?« sem rekel, ne da bi odgovoril na nje-govo vprašanje.

»Gospodične Tereze ni,« je rekel menih, »in je ne bo.«

»Kam je odšla? Zakaj je ne bo?« sem spraševal.

»Preveč sprašujete, mladenič,« je rekel menih, »preveč za človeka, ki tukaj ni zaželen. Svarim vas — pojdite proč. Odidite. Ne vračajte se.«

»Kdo ste sploh vi, da mi ukazujete,« sem rekel jezno. »Z gospodično Terezo sva se lepo pogovorila, prijatelja sva.«

»Mogoče,« je rekel on, »toda dejstvo je, da je ni. In da je ne bo. To vam povem jaz, frater Alfonzin Fledermaus. Edini živi človek v gradu sem.«

»Tudi jaz sem živ. In zdajle sem v gradu,« sem rekel z vso trmo, ki me je popadla.

»Prvič; ne spadate sem. Drugič; ni rečeno, da boste še dolgo živi. Zato odidite, dokler je čas.«

Bil je neomajen in zoprni. Razmišljal sem. Nekako ga moram prevarati. Sklenil sem, da se začasno umaknem, da se skrijem v gozdu in pridem nazaj skrivaj, ko se znoči. Rekel sem;

»Prav. Grém. Toda še pridem!«

Ko sem šel mimo njega, se je počasi obračal in njegova glava brez obraza je gledala za mano.

Odšel sem skozi portal in do svojega konja. Odvezal sem ga in ga vodil na povodcu globlje v gozd, tako da nisem več videl zidu, niti iz gradu naju ne bi mogli videti ali slišati. Tam sem ga spet privezal in se zleknil na pelerino, pogrnjeno na tleh. Vtaknil sem si slamico v usta in ležeč na hrbtu gledal v krošnje nad seboj. Žvečil slamico, čakal. Zamizal. V temi znotraj vek so mi migljale barvne lise, prižgala se je luč, mnogo ljudi je stopilo v moj notranji prostor, videl sem krčmarja in Veroniko, obešenca na razpotju, kočijaža, ki me je sramotno zapustil sredi ceste, in nazadnje Terezo, ki je prihajala proti meni med drevesi; odprl sem oči in našel tudi zunaj temo, komaj nekaj mesečeve svetlobe se je prerinilo skozi krošnje, medtem ko sem spal, se je spustila noč, takoj me je zajel strah, bil sem sam v gozdu v skrivnostni soteski, blizu gradu, v čudni deželi . . . Skočil sem pokonci, potrepljal konja po vratu, a ga nisem odvezal, peš sem se napotil nazaj proti gradu.

Tiho kot miš sem se splazil skozi portal na dvorišče in poiskal stopnice v zgornje nadstropje. Obhodil sem zgornji krožni hodnik, toliko, da sem našel velika vrata v viteško dvorano. V njej je bila tema. Pritipal sem se do kamina, in ko so se mi oči navadile teme in prostora, sem odkril suhljad in drva, pripravljena za ogenj. Kresilo sem imel s seboj, položil sem pest dračja na tla kamina in zgradil čez piramido iz okroglih bukovih drv. Ogenj se je prižgal in hitro zrasel v plamene, ki so obliznili polena. Potem sem z gorečo palčko prižgal lojenke na mizi. Močno sem upal, da menih spi v kakšnem odmaknjem delu gradu. Nisem si mislil, da bi mi lahko kaj storil, a sem se ga vseeno bal. Doslej mi ni grozil s fizično silo — omenil je pa smrt.

Sedel sem ob kaminu in čakal. Nisem mogel vedeti, ali bo Tereza prišla ali ne. Vendar sem vedel — če se bo vrnila v grad, bo gotovo pogledala v viteško dvorano. Če ne drugega, videla bo svetlobo ognja skozi kakšno okno. Da je le ne bi videl zoprni menih . . . Najbrž je ni videl. Prišel ni. Dolgo ni bilo nikogar. Lotevala se me je zaspanost in počasi so se mi zaprle oči. Ne vem, koliko časa sem kinkal na stolu ob kaminu, nekajkrat sem skoraj padel na tla, se stresel in zbudil, in spet

zaspal. Potem sem skozi zaprte veke začutil, da je nekdo prišel v dvorano. Ne da bi bil odprl oči, sem vedel, da je ona. Odprl sem jih šele, ko je stala pred menoj. Zavohal sem indijsko dišavo, ki jo je nosila na sebi. Od nje je velo po morju, po čudnih zeliščih, po algah, po školjkah. A sapica je bila hladna, Tereza je prinesla mraz s seboj. Bila je čudovita, temna, bleda, z velikimi očmi, ki so presenečeno gledale vame. In ne nenaklonjeno!

»Spet si tu,« je rekla, »zakaj?«

»Hotel sem te videti,« sem odgovoril.

»Rekla sem ti, da ne hodi.«

»Saj, saj. Fledermaus me je zelo odganjal. Prevaral sem ga. Moral sem priti.«

»Še enkrat — zakaj?«

»Hočem več vedeti o tebi. Kdo so tvoji? Kje so? Zakaj si sama?«

»Ne sprašuj, lepi mladenič,« je rekla, »mojih ni več, sama sem.«

»Prišel sem, ker sem se zaljubil,« sem rekel.

»Midva se ne smeva ljubiti,« je odgovorila.

»Zakaj ne?«

»Nisva istega rodu.«

»Tega mi ni mar. Prihajajo drugačni časi. Plemstvo ne velja nič več.«

»Časi, ki pridejo, ne bojo boljši od prejšnjih,« je rekla, »zmerom bojo razlike med ljudmi.«

»Zakaj tak pesimizem?« sem vprašal.

»Ker vidim prav tako daleč v prihodnost kot v preteklost.«

»Prihodnost bo drugačna.«

»Ne bo drugačna. Selili se boste iz ene ječe narodov v drugo — dokler boste živi. Ti, potomci, potomci potomcev . . .«

»Sicer mi pa vsega tega ni mar,« sem rekel in vstal, stopil sem čisto k njej, umaknila se je za korak, »zdaj sem tu zaradi tebe. Ljubezen mi je prva. Ne morem živeti brez tebe.«

Nasmehnila se je in se umikala. Počasi sem šel za njo. Pomikala sva se ob dolgi mizi, okoli mize, nazaj do kamina; in še enkrat . . .

»Pusti, da se te dotaknem,« sem zahteval.

Tedaj se je ustavila. Tudi jaz sem obstal, samo pol koraka od nje. Gledala me je smeje — toda nekaj me je zadrževalo, pol koraka do nje nisem mogel narediti.

»Ni lepo od tebe, da hočeš imeti dve nevesti,« je rekla potem, še vedno smeje, »kaj pa Veronika?«

»Kako veš?« Osupnil sem. Izrekla je očitek — a vendar se je smejala!

»Jaz vse vem,« je rekla, »ampak ne boj se, ne zamerim ti. Pojdi nazaj v vas in oženi se z Veroniko. To je moj nasvet. Ne samo nasvet — tudi želja. Všeč si mi, nočem ti slabega.«

Kako me je razorožila! In s svojo prostodušnostjo, s širino srca, ki jo je pokazala, s smehljajem in lahkoto, s katero me je pošiljala Veroniki v objem, me je še bolj osvojila. V meni je norelo podivjano srce, in vendar nisem mogel narediti tistega koraka, ki me je ločil od nje . . . Tedaj se je obrnila in začela odhajati, tako da je gledala nazaj in mi mahala z roko;

»Grem, Johan, ne zasleduj me. Vrni se k Veroniki.«

Odhajala je. Nekaj časa se nisem mogel premakniti z mesta. Šele ko je bila med vrati, sem premagal otrplost svojih kolen in stekel za njo. Toda ko sem prišel do vrat, je tam ni bilo več. Pognal sem se po hodniku v smeri, kjer sem slišal oddaljujoče se korake. Toda še preden sem pritekel do stopnišča, ki je vodilo navzdol, sem slišal spodaj, na dvorišču, peket konjskih kopit. Videl sem žensko v belem, ki je kot vihra odjezdila čez dvorišče in izginila skozi temen porton.

Tik pred svitom sem prišel domov. Zajahal sem na dvorišče pred hlevom in skočil s konja. V temi med vrati hleva sem zagledal človeško postavo. Ustrašil sem se, človek je stal negibno, obrnjen proti meni, v nekakšni grozeči drži. Nisem ga takoj prepoznal.

»Kdo je?« sem vzkliknil.

Ne da bi bil človek odgovoril, je stopil proti meni. Konj se ni niti najmanj vznemiril — poznal je neznanca. In ko je stopil še dva koraka naprej, je iz neznanca postal znanec, bil je Karel Majzelj, krčmar. V rahli jutranji modrini sem zdaj razločil njegov sovražni obraz.

»Midva sva opravila,« je rekel Karel, »želim, da odidete, še danes.« Danes me vsi podijo, sem si mislil. In vprašal;

»Zakaj? Kaj je narobe?«

»Marsikaj je narobe,« je rekel grčeče, kot bi renčal v temo skrit pes čuvaj, »onečastili ste mi hčer. Moral bi vas ubiti. Tudi to vem, kam hodite ponoči z mojim konjem. Če tako želite, izvolite, vrnite se tja. Pojdite v sotesko. Umrite tam. Toda k meni se ne vračajte.«

»Toda, gospodar, zdajle je tako rano jutro — kam naj grem? Veste, da me preganjajo . . .«

»Človek, ki nečastno prevara mlado dekle, lahko zaradi mene pogine kjerkoli, zaradi česar koli.«

»Nič hudega ji nisem storil,« sem rekel. Pripravljen sem bil na vse, tudi na beg; vendar mi ni bilo nič do tega, da bi bežal. Kam naj bi bil bežal? Brez konja? Brez voza . . . človek brez doma . . .

»Z ljubeznijo se ni igrati,« je rekel Karel, »ljubezen ni igra.«

»Nisem se igral. Vem, kaj je ljubezen.«

»V tem primeru tega pač niste pokazali. Pustim vam še ta dan — da se zberete, uredite prtljago, nabavite hrano za pot. Toda do večera mi zginite iz hiše. In iz vasi.«

»Če je res taka vaša volja...« Sklonil sem glavo. Mož je odšel mimo mene tako, da je stopil vstran, kot da se boji z mano okužiti.

Tako. Minila je ena postaja na moji življenjski poti, sem mislil; in najbrž sem resnično zaslužil, da me je tako doletelo.

Toda grad? Tereza? Kako naj odkrijem skrivnost soteske in njene lepe prebivalke, če sem od tod pregnan?

Jedel sem še lahko v gostilni. Čudil sem se, da je krčmar pustil Veroniki, da mi je stregla; prinašala mi je hrano in vino na mizo, me gledala iz višine z očmi, ki so izgubile svojo bistrino, in molčala. Nisem vedel, kaj naj ji rečem. V nekem trenutku sem jo prijel za roko, pogladil sem ji hrbet dlani in zapestje, ona pa se je izmaknila, kot da jo je streslo. Hotel sem spregovoriti — pa so prišli v gostinsko sobo kmetje, ki so me brezizrazno gledali, kot da vse vejo, in pred njimi sem moral molčati. Jed mi v takem razpoloženju pač ni teknila.

Popoldne sva s krčmarjem poravnala račune. O ničemer drugem nisva govorila. Prodal mi je nekaj suhih klobas, prepečenec, česen, čutaro žganja... vse je zaračunal, nič ni podaril. Moja mošnja se je tako spraznila, da sem postal praktično berač. Ko bo zaloga pošla, ne bom imel več ničesar. To je vedel tudi krčmar, a niti trznil ni, ko sem mu stresal zadnje goldinarje na mizo.

Pustil sem svojo težko torbo v gostilni — zamenjal sem jo za platneno bisago, ki sem jo lahko zadegal čez hrbet. Tako je bilo priročneje za nositi.

Potem sem vzel pot pod noge.

Naravnost v sotesko. Peš. Sam. Morda v smrt?

Hodil sem, čeprav je bila že noč. V soteski se tako ne bi mogel zgubiti, ker je bila tako ozka. Po njej je bila ena sama pot — vedno naprej, do gradu. Nisem vedel, kaj je od gradu naprej, kam in kako daleč se soteska še steza; toda spomnil sem se krčmarja, da je rekel, da je nekakšen prehod, ki vodi prav do Hrvaške. Toda od tam sem prišel, tja se ne bom vračal. Moja pot je vodila samo do gradu.

Ni bila šala hoditi ponoči po divjem gozdu, čez kamenje, trnje, grape — brez konja. Dolgo sem hodil, zelo dolgo. Bila je mesečna noč, toda le malo njegove svetlobe je prodrlo čez visoke vrhove na obeh straneh do dna, po katerem sem krevljal v svojih starih škornjih, z bisago čez ramo. Kaj me zdaj čaka? Kako bom opravil v gradu, od koder so me vedno podili? Kako, da sem povsod tako nezaželen, da moram vedno bežati, zmerom tavati sam po svetu? Bom sploh kdaj prišel do Amerike, ali me bo usoda prej ustavila, zdrobila v svojih neusmiljenih pesteh?

Po dveh urah sem se ustavil ob sprednjem zidu. Zdelo se mi je, da je višji, da raste viško v nebo, da se nagiba nadme, da me bo pokopal pod seboj. Zaradi občutka tesnobe, ki mi je trla srce, sem srknil malo močnega sadjevca, ki sem ga kupil od krčmarja. Zakašljaj sem, v grlu se mi je zataknilo. Moj kašelj je odmeval po soteski. V strahu sem

se pritajil za najbližji grm. Kje je zdajle Tereza? Kod se potika zločesti menih? V daljavi, v smeri od gradu naprej, sem slišal dolgo zavijanje psa — ali volka. Pravili so, da se po soteski včasih pripodijo volčja krdela iz Hrvaške na Dolenjsko. Bila je mesečna noč, v mesečini volkovi tulijo v luno . . .

Žganje me je nekoliko potolažilo. Končno, sem si dejal, sem že tretjič tukaj, in vsakič ponoči — zakaj bi me bilo zdaj bolj strah? Mogoče zato, ker nisem imel konja. Človek se na konju, visoko nad tlemi, počuti varnejšega. In konja lahko poženeš v tek, v galop, z njim lahko bežiš, peš pa ne prideš daleč, kadar te kdo preganja.

Stopil sem skozi vrata na dvorišče. Stebri so metali čez prostor križajoče se sence. Za vsako senco sem pričakoval postavo črnega meniha, ki mi bo zaprl pot. Toda menih se ni prikazal, zato sem se tiho, kolikor sem mogel, plazil po stopnišču gor, k viteški dvorani. Že skozi priprta vrata z maskami sem videl luč, ki je trepetala v notranjosti. Narahlo sem jih odrinil in zagledal Terezo ob mizi, samo, s kelihom rdečega porta pred sabo. Pričakovala me je. Gledala je naravnost vame. Obstal sem takoj za vrati, bolj prestrašen kot kadarkoli; sicer pa — prej sem bil še človek z denarjem, s sobo, z rednimi obroki hrane, mož z ljubico, možni ženin — zdaj pa sem bil nihče, še mnogo bolj preganjan kot prej.

»Johan, Johan,« je rekla Tereza z očitajočim glasom, »spet si tu. Tebi nobena beseda ne zaleže.«

»Menda res ne,« sem rekel, »vse sem zaigral zaradi tebe.«

»Hudo nepremišljen človek si,« je rekla in ustnice so ji začele lezti narazen v hudomušen smehljaj, »igraš se z vsem, kar imaš na tem svetu — igral si se s politikom, igral si se z ljubeznijo in zdaj se igraš z življenjem.«

»Zakaj bi se igral z življenjem, če sem tukaj? Kdo mi streže po njem? Ti menda ne. Mogoče tvoj menih?«

Zmajala je z glavo in se zresnila. Gledala me je v oči.

»Sicer pa mi je vseeno,« sem rekel po premolku, »pa naj umrem, če je tako. Naj umrem pred teboj, zaradi tebe. Saj to bi bila lepa in primerna smrt za moža, ki je pisal tudi pesmi.«

»Jaz nočem, da umreš,« je rekla Tereza.

»Povej že enkrat, zakaj toliko groženj s smrtjo? Kje je kakšna smrt? Kje je? Da jo vidim!« Oziral sem se okoli po dvorani, kot da iščem postavo smrti. »Kje je? Ne vidim je.« Zadnje vprašanje sem skoraj zavpil.

»Mene poglej,« je rekla Tereza. Gledal sem jo. Imela je močno rdeče ustnice, kot bi malo pred mojim prihodom pila kri. Pač, pila je gosto, rdeče vino iz Portugalske.

»Gledam te,« sem rekel.

»Se ne bojiš smrti?«

»Zmerom sem se je bal. Zdajle se je pa ne.«

»Veš,« je rekla in prvič povabila pogled, »nočem, da umreš, ker te imam rada. Hočem, da se vrneš v vas in vzameš Veroniko za ženo.«

»Tam me ne marajo več,« sem rekel.

»Marali te bojo spet. Samo nazaj pojdi.«

Pred njo na mizi je stal vrčec z vinom in drug, prazen kozarec. Nalila je vina vanj in mi ga ponudila v iztegnjeni roki. Vzel sem kozarec, tudi ona je vzela svojega, dvignila ga je v višino oči, nazdravila in spila, kar je bilo še v njem, na dušek. Ustnice so se ji še bolj pordečile. Odpil sem požirek in držal kozarec v roki, ne vedoč, kaj naj rečem ali storim. Tereza pa je vstala, stopila do mene in me poljubila na usta —; potem je rekla;

»Tukaj počakaj. Počakaj, razumeš?«

Odšla je iz dvorane.

Stal sem in čakal, kaj bo. Čakal, da pride nazaj.

V naslednjem trenutku sem slišal z dvorišča topot kopit.

Ušla mi je!

Stekel sem iz dvorane, po dolgem hodniku, po stopnišču, po spodnjem hodniku, pod arkadami, naravnost v hlev; en konj je manjkal, drugi je bil tam, privezan z uzdo k jaslim. Odvezal sem ga, skočil nanj kar v hlevu, ga obrnil tako odločno, da se ni mogel upirati, ga nagnal skozi vrata, pri tem sem se moral skloniti nad njegov vrat, da si nisem razbil glave ob podboju — in ven, čez dvorišče, skozi portal, ven, ven, za njo; še sem lovil v nosnice njen vonj, v zraku je bila njena sled, vedel sem, da je jezdila po soteski naprej, tja, kamor še nisem stopil, v smer, iz katere so prihajali volkovi.

Ne vem, koliko časa je trajal dir. Čudil sem se, da se konj ni spotaknil in padel, kajti soteska je bila tu še bolj divja, preprežena je bila z globokimi jarki, čez katere je konj letel, kot da ima krila, na pot so se nama postavljale skale, ki jih je obšel, ne da bi zmanjšal hitrost, in drevesa so bila včasih tako gosta, da so me veje tolkle po obrazu — in vendar nisva padla in nisva se ustavila, dokler nisem na nekem mestu, ki ga je z močnejšim snopom žarkov osvetljeval mesec, zagledal njenega konja, ki je stal na jasi, jermenje uzde mu je viselo k tlom — in se pasel. Zategnil sem uzdo tako močno, da je konj počepnil na zadnji nogi in se skotalil v travo. Takoj sem bil spet na nogah. Pred menoj je stala kapelica. Vrata vanjo so bila odprta. Stopil sem noter in nekaj časa čakal, da so se oči za silo prilagodile temnemu prostoru, ki je dišal po Terezinem parfumu — in hkrati po prašni trohnobi. Ko sem začel zaznavati obrise predmetov, sem spoznal, da stojim v nekakšni grobnici. Pred menoj je sredi prostora ležal kamnit sarkofag. Njegov pokrov ni bil popolnoma zaprt, ob strani je imel režo.

Stekel sem iz grobnice, nabral nekaj dračja, se vrnil noter in s kresilom naredil droben ogenjček, ki mi je trepetal v roki; s hrbtom sem se naslonil na steno, z nogo pa začel potiskati kamnit pokrov v stran. Zbral sem več moči kot kadarkoli prej, da sem ga odrinil; in preden me

je ogenj v roki opekel, sam zagledal v skalni krsti razpadajoče truplo, truplo z zgrbančenim, nerazpoznavnim obrazom, štrenastimi, sivimi lasmi in sprhnelo obleko, ki je bila nekoč bela in frfotajoča, mehka in dišeča — v naslednjih nekaj sekundah se je vonj parfuma popolnoma razkadil in v nosnicah je ostal samo še vonj zemlje, trohnobe, prahu in plesni.

Preden sem se lahko predal dokončnemu obupu in gnusu, sem slišal zunaj korake. Stal sem mirno, komaj da sem si upal dihati. Kaj pa je zdaj spet to? Kdo je? Mar ni bilo dovolj in čez vsako mero grozot? Potem so koraki utihnili, zahrzal je konj. Bolj zaslutil kot vedel sem, da nekdo jemlje konja, morda celo oba. Spustil sem ugašajoče dračje iz roke in skočil na prosto. Na mojem konju je sedela temna postava brez glave, iz brezobličnega trupa ji je štrlela samo dolga, suha roka, ki je držala uzdo drugega konja. To je sama smrt, sem pomislil; truplo je malo vzpodbodlo konja, približali so se mi. Karkoli bi bilo, bežati ne bi več mogel — nogi sta mi prirasli k tlom, srce se je ustavilo. Od mene so ostale samo še velike oči, ki so buljile v prikazen. Iz prikazni je prišel glas, grd in hudoben;

»Bo Johan še zahajal na obiske v Thurnov grad? Bo še? Bo še? Potem se je zasmejal; prvič sem slišal, da se je Alfonzin Fledermaus zasmejal. V naslednjem trenutku je spet brcnil konja, tudi drugi konj je zatopotal in visoko dvignil glavo, in že so zdrveli mimo mene čez jaso, v temno in vedno ožjo sotesko, v smer, iz katere prihajajo volkovi.

Johan Zwelbarth ni več zahajal na obiske v Thurnov grad. Johan Zwelbarth se je spametoval in umiril.

Težko bi opisal, kako sem prišel skozi sotesko nazaj v Podbočje; komaj, da se spominjam vseh grap in jarkov, v katere sem padel, vseh dreves, v katera sem se zaletel, vseh skal, čez katere sem se prevrnil, vseh bušk, ran in udarcev, ki sem jih bil na tej poti deležen. Dopoldne so me našli v Karlovem hlevu, pod kravami. Ležal sem tam, nezavesten. Obleko sem imel do konca razcefrano, škornje brez podplatov, bisage ni bilo. Niti najosnovnejših stvari, ki so mi ostale, ko me je krčmar nagnal, ni bilo več. In naj je bil stari še tako hud name, nagega me ni pognal na cesto. Odnegli so me nazaj v mojo sobo in me položili na sveže postlano posteljo. Spominjam se, da se je Veronika pogosto sklanjala nadme, pozneje so rekli, da kar nekaj tednov. Tako nisem videl na lastne oči stvari, ki so se dogajale v vasi v tistem času, le slišal sem ropot vozov, kričanje, jok, udarce in strele, nisem videl, kako so vojaki narodne garde in orožniki iz Novega mesta odgnali tiste može, ki so obesili grofovega oskrbnika in razbili župnišče, nisem videl, kako so jih nekaj ustrelili sredi trga, niti nisem vedel, da jih je mnogo ušlo v hribe, med njimi tudi Karel Majzelj — ki pa so seveda

pozneje, ko je vihar oddivjal mimo in je zgodovina spet pozabila na vas pod Gorjanci, vsi prišli nazaj. Veronika je lepo skrbela zame. Tudi neki bolje oblečeni gospod se je sklanjal k meni, menda zdravnik, ki se je po naključju ustavil v krčmi potem, ko je že zavladal mir.

Potem sem ozdravel in postal Karlov hlapec.

Moje seme se je prijelo in Veronika je rodila sina.

Sin se ni pisal Zewelbarth, ampak Cvelbar. Za njim so prišli še drugi otroci, ne oziraje se na hude prerokbe Tereze von Thurn; trpeli so in potrpeali, kolikor je bilo treba. Za njimi so prišli še vnuki in vnuki vnukov.

Še dandanes po Dolenjski deželi mrgoli Cvelbarjev; eni so kmetje, drugi so šli tlačanit v tovarne, tretji so sedli za pisarniško mizo — vsi pa pijejo rdečega žvižgavca, se pretepajo po gostilnah in rojevajo nove dolenjske otroke, ne glede na to, ali se jim godi dobro ali slabo, kakor je prerokovala Tereza von Thurn več kot stoletje nazaj. Gradovi pod Gorjanci pa še naprej razpadajo in se pogrezajo v zemljo, ki se nemoteno vrtil naprej.